

mijn hele lot vernietigd, in een uur?
heeft hij niet het bouwwerk van mijn geluk
vanaf het diepste fundament omvergegooid?
o, moet mij dat overkomen, en uitgerekend vandaag?
ja, zoals alles zich aan me opdrong, laat
alles me nu los, zoals iedereen me
naar zich toe wou trekken, me wilde hebben,
stoot nu iedereen me af, word ik gemeden.
en waarom? weegt hij in z'n eentje op tegen mij
en alle liefde die ik eens in overvloed bezat?
ja, alles ontglipt me, ook jij, ook jij,
geliefde prinses, je laat me in de steek.
in deze donkere uren heeft ze me
geen enkel teken van haar gunst gestuurd.
heb ik dat van haar verdiend? – arm hart,
dat het zo natuurlijk vond haar te vereren.
ik hoefde haar stem maar te horen, of een
onuitsprekelijk gevoel vulde mijn borst.
keek ik haar aan, dan werd het felste daglicht
vaal, onweerstaanbaar trok haar oog mij aan,
haar mond, mijn knieën hielden nauwelijks stand.
ik had al mijn wilskracht nodig om overeind te blijven,
en niet voor haar voeten te vallen, nauwelijks
in staat om die duizeling te overwinnen.
hou vol mijn hart, helder inzicht
laat je niet benevelen, ja, ook zij.
mag ik het wel zeggen? ik kan het niet geloven.
ik geloof het wel, en wou dat ik het kon verzwijgen.
ook zij, ook zij, vergeef het haar,
maar lieg jezelf niet voor: ook zij, ook zij.
o, die twee woorden waaraan ik zou twijfelen
zolang er maar een kruimel vertrouwen in me leefde.
ja, die woorden griffen zich als een vonnis
van het noodlot in de stalen kantlijn van mijn
volgeschreven klachtenboek.
nu pas zijn mijn vijanden sterk, ik ben
voor altijd van alle kracht beroofd.
hoe kan ik vechten als zij in het leger
tegenover mij staat, hoe kan ik rustig afwachten
als zij me niet van ver haar hand toesteeft.
als haar blik me niet ziet smeken.
je waagde het te denken, je sprak het uit,
en nog voor je het kon vrezen, is het waar.
nu, voordat de twijfel je zinnen met zijn ijzeren klauwen
verscheurt, klaag het bittere noodlot aan,
en herhaal alleen: ook zij, ook zij.

**Johan Wolfgang Goethe, Torquato Tasso (1789),
vierde bedrijf, vijfde scène, in de vertaling van
Martijn Nieuwerf / 't Barre Land (1997)**

bij De Tijd ging het om de gevoelslading van het treurspel en bij Peyskens was het een spelexperiment – hoe speel je naast en over elkaar heen. In Goethes *Tasso* is er sprake van een heel specifieke combinatie van, enerzijds, de uiterst romantische idee dat het theater dient om onuitsprekelijke gevoelens letterlijk te belichamen én, anderzijds, de filosofisch-idealistische gedachte dat de kunstenaar de meest volmaakte vrijheid kan uitdrukken. Maar dat gevecht om fatale gevoelens en wils-vrijheid samen te denken, is amper aan de orde in deze interpretaties. De particuliere vraag van het romantisme, namelijk hoe een besef van de alomvattende vrijheid die voor het menselijk bewustzijn openlag, te rijmen viel met de materiële beperkingen van het bestaan, die vraag bestaat misschien nog, maar is in dit soort drama, in dit theater niet meer te vatten. Zo lijkt het toch. In ieder geval is ze steeds moeilijker te ensceneren.

Als we de zaak Tasso reduceren tot een cultuurpolitieke kwestie, dan is het eenvoudiger om dit drama te vergelijken met ons actuele landschap. De dichter wordt geknuffeld door de heerser, de dichter meent dat hij privileges kan ontlenen aan die status, maar hij vergist zich, valt van zijn voetstuk en kwijnt weg in zelfbeklag, enkele gebroken harten achterlatend. Maar bij het herlezen viel mij één ding op dat deze karikatuur van romantiek doorbreekt. Wanneer Antonio zich wil verzoenen met Tasso, vraagt de dichter één, voor hem heel belangrijk ding: een reis naar Rome waar hij zijn manuscript nog één keer kan voorleggen, aan de verstandigste critici van zijn tijd – zo suggereert hij toch. Als je dit argument au sérieux neemt, dan wil Tasso ontsnappen aan het hof, aan de provincie, niet om zijn liefdesverdriet te temperen, maar om zijn dichtkunst te confronteren met andere oordelen. Zoals de dichter naar een uitgever in Amsterdam zoekt. Zoals de theatermaker voorzichtig peilt naar de mogelijkheden voor een internationale tournee, of naar interesse in Avignon. Tasso stelt zo'n vraag misschien omdat hij daarmee de autoriteiten provoceert. Historisch is dat begrijpelijk, het hertogdom Ferrara cultiveerde immers een imago van artistieke vrijstaat en zette zich daarmee af

tegen het hegemonisme van de pauselijke staten. Maar Tasso legt de grenzen van de genositeit bloot, zoals kunstenaars dat vandaag ook blijven doen, tot ongenoegen van overheden. Tasso toont, in hele directe confrontaties, dat zijn artistieke streven én zijn artistieke uitkomsten, nooit te vatten zijn in de logica van de macht. Hij doet dat op uiterst irritante wijze, hij zet iedereen voor schut, geweld of ongewild, maar de mogelijke *goodwill* is wel weg.

Is deze toegang tot het drama zinvol als uitgangspunt voor *Tasso* vandaag? Ik denk het eerlijk gezegd niet. Als kunstenaars zich mengen in debatten over kunstenbeleid, dan vraag ik mij af of zij die strijd niet beter naast het podium voeren, en of de scène zelf zich daartoe leent, tenzij door satirische uithalen. Het debat vandaag gaat niet meer over het romantische verlangen naar totaliteit, zoals dat Tasso drijft, maar over productievoorwaarden in een post-kapitalistische en verstedelijkte samenleving die niemand nog kan omarmen. Moet de kunstenaar zich inpassen in een voluntaristische politiek die vuurtorens van artistieke vrijheid opricht en waarin dat individu op een waakvlam gezet wordt, of moeten de instellingen én de politiek zich plooiën naar de verlangens van de kunstenaar, ook omtrent die productievoorwaarden? In de Renaissance en zelfs in de Romantiek stelde die vraag zich zeker niet op die manier. In *Torquato Tasso* gaat het immers net zo goed om de sublieme ervaring van de hertog en zijn entourage: de kunstenaar moet behagen, daar begint alles mee. Deze kunstenaar kan nooit autonoom zijn.

Vijfentwintig jaar geleden kon Jan Decorte probleemloos beide kwesties door elkaar haspelen: zijn verlangen naar vrijheid, hoe cynisch ook uitgedrukt, en zijn behoefte aan een andere theaterpolitiek. Het debat van vandaag eist meer helderheid. De paradox is eigenlijk deze: hoe kleiner de romantische autonomie van de kunstenaar is, hoe meer materiële autonomie hij lijkt op te eisen. De gespleten artiest als zaakvoerder uit één stuk. Torquato Tasso was geen van beiden. ©

Klaas Tindemans schreef deze tekst in opdracht van het Kaaitheater voor het colloquium "Tasso Revisited" (29 september 2007)